

Két
örmény vértanú

(Az aradi Golgothán.)

KISS ERNŐ.

LÁZÁR VILMOS.

magyar-örménység szereplése az 1848/49-iki szabadságharcban, tette fel ismeretes hazafiságukra — a koronát. Mint mindig, — a mióta csak Apafy erdélyi fejedelem alatt bevándoroltak az örmények, — úgy e csodás harcban is egyek voltak a magyarral. Míg az örmény nemzet zöme polgárőrségi szolgálatot

tett az általuk lakott városokban, addig a kiválóbb hősök örökké maradandó dicsfényvel körülvett nevüket beirták a magyar szabadságharcz félisteneinek névsorába. Sokan, fegyverrel kezükben, a csatatéren estek el hősi halált szenvedve, míg a hősök hősei közül kettő: martyr-halállal mult ki.

Áldassék örökre a Kiss Ernő és a Lázár Vilmos neve, kik az aradi tizenhárom vértanú között a legdicsőbb halállal hozták meg a mi kis nemzetünk részéről a szabad Magyarországért az áldozatot.

Az „Armenia“ közönsége, általánosságban bizonyára ismeri a két örmény-magyar vértanú önfeláldozó, tragikus sorsát; de nem hiszem, hogy méltó kegyelettel ne olvasná róluk az alábbi sorokat, melyek élő aradi szemtanúk elbeszélései nyomán adják vissza főleg életük azon mozzanatát, midőn az aradi vár sáncaiban haltak meg mindnyájunkért, kik Magyarország fiai vagyunk.

*

Lázár Vilmos, az eredetére nézve örmény ezredes és hadtestparancsnok, született 1815-ben Nagy-Becskereken. Korán lépett katonai pályára és mint hadnagy szolgált az osztrák hadseregben; midőn a magyar szabadságharcz támadt — minden habozás nélkül lépett a magyar zászló alá, hol számos csatában kitüntetve magát ezredes és hadtestparancsnok volt akkor, midőn Görgey Világosnál letette a fegyvert . . . és a 13 magyar tábornok, — köztük Lázár és Kiss — az aradi várba kerültek fogságba.

Az október 6-án kivégzett 13 vértanú közül, négyen s jelesül Lázár Vilmos és Kiss Ernő golyóra voltak ítélve.

Reggeli $\frac{3}{4}$ 6 órakor vitték ki őket a vár sáncaival közre. Lázár kivégeztetése napján, Prohászka Ferencz aradvárosi tisztviselőhöz a következő sorokat írta:

»Prohászka úr! Az Isten áldja meg. Ön becsületes ember, az Isten meg fogja önnek hálálni, mit családomért tett, én nem tehetem. Legyen e nehéz percekben is támasza, istápjá:

Lázár Vilmos,
saját keze irasa. 4

U. i.

Vinkler Brunó papom által küldve kaptam ezen drága ereklyét, ki a boldogultnak fehér zsebkendőjét és

jegygyűrűjét — melyért épen induló valék, — hozá és átadá az ájuldozó özvegynek.

1849-iki október 6-án. d. e. 9 1/4 órakor.

Prohászka Ferencz, m. p.

Ezen utóiratot Prohászka vezette tehát a Lázár utolsó levelére, mit gyóntatópajja kézbesített.

Vinkler Brunó aradi minorita október 6-ikán kora hajnalban ment be a Lázár czellájába, hogy őt vallási vigasszal lássa el az utolsó útra. Lázárt már egészen felkészülve találta, ki igen megköszönte a szerzetes figyelmét és azután példásan meggyónt és megáldozott. Ezután egy levelet s hozzá mellékelte tárgyakat adott át, hogy Vinkler azokat szeretett nejének született Reviczky Mária bárónőnek adja át. A gyóntatópap ezt megígérte és így távozott a czellából.

A gyóntatópap karonfogva vitte Lázárt a vesztő helyre, hol Lázár őt megcsókolta és arra kérte, hogy ha nem jól találnák meglőni, ne engedje kinlódni és kérje meg a vezénylő tisztet, hogy ismételtesse a lövést.

— Isten önnel! — mondá ekkor Lázár és mint három társa, ő is bekötötte szemeit fehér kendőjével és letérdelt. Összetett kezekkel emelé fejét az égre és mondá:

— Istenem! nőm és három gyermekem!

Rögtön előlépett 12 gyalogsági katona és egy-egy tábornokra hárman czélozva, elsütötték fegyvereiket a midőn a vezénylő őrnagy kardjával jelt adott.

Lázár élettelenül dőlt a földre. Azonnal meghalt.

*

Kiss Ernő volt a másik vértanú. Ő Temesvárott született 1800-ban. Valóságos Krözus volt apja, ki Ernő fiát a katonai pályára szánta, huszárnak. Besoroztatása alkalmával, atyja vele ment Pozsonyba, hogy mint hadapródot egy huszárezredbe felvétesse. E végett az illető ezred ezredeséhez ment, hogy besoroztatása érdekében a szükséges lépéseket megtegye.

Az ezredes még nem fejezte be ebédjét s egy kissé boszankodott a látogatás miatt, de azért elfogadta az öreg Kisst, ki kérelmét elő is adta. Kijelenté, hogy fia erőnek erejével huszár akar lenni.

Az egyszerű nemesnek, kinek ruházatából egyáltalán nem lehetett kivenni Krözus voltát, azt mondta kurtán az ezredes, hogy ez ügyben ő nem illetékes és forduljon az öreg a sorozó parancsnoksághoz. Kiss megjegyezte, hogy fiát nem akarja közkatonának adni, hanem hadapródnak szeretné felvétetni a huszárezredbe.

Az ezredes szinte kicsinylőleg mérte végig az öreg Kisst s hidegen szólt:

— Tudja-e kérem, hogy ezredünkben csak főnemések vannak, s hogy a tisztikar mint a gavallérokából áll? Képzelteti, hogy egy hadapródnak milyen nagy mellékjövedelemre van hát szüksége!

Az öreg Kiss csendesen, nyugodtan mondá:

— Fiamnak tizenhatezer forintot adok havonként; gondolom, hogy ez egy hadapródnak csak elég lesz.

Az ezredes rendkívül elámult e szavakra és épen felelni akart valami mentegetődző dolgot, midőn kinyílt a szomszéd szoba ajtaja és neje lépett be és nagy élénkséggel hívta férjét az ablakhoz.

— Pompás új lovakat hoztak az ezred számára! — mondá lelkesülten.

— Bocsánatot kérek asszonyom, — vágott közbe Kiss, — azok a lovak az én méneseimből valók. Összesen hatvan darab, s fiam huszár felszerelésére szántam!

Az ezredes valóságos extazisba jutott e második egyszerű felfedezésre és kapta sapkáját s kardját és pár perc múlva Kiss Ernő huszár-kadét lett.

Kiss Ernő magas, nyulánk, hajlékony termetű ifjú volt akkor, kinek termetén gyönyörűen állott a festői huszár egyenruha. Nyílt, férfias arca s kiváló műveltsége csakhamar rokonszenvenné tették őt a tisztikar előtt s bárhol fordult meg, mindenütt elragadta környezetét. Kitűnő lovas volt, s a legszebb telivéreken lovagolt mindig. Hatvan paripáját huszonnyolcz csikos gondozására bizta, úgy hogy szolgálja személyzete valóban fejedelmének volt mondható. De mind e pazar pompa és gazdagság közt igen jóságos, mondhatni szelid természetű volt és a katonai szolgálatban rendkívül pontos és lelkiismeretes volt.

Haladt is a rangfokozatban gyorsan; 1842-ben már kapitány volt. Ekkor történt meg vele, hogy a trencsényi gyógyfürdőben tartózkodva, egy kártyajátéki bravourjával nagy feltűnést keltett. Egy lengyel időzött úgyanis e szezon alatt a kérdéses fürdőben. Grófnak volt bejegyezve a vendégekönyvbe s hazard kártyázásával vonta magára a figyelmet. A force-a az volt, hogy ha észre vette, hogy a tétel nagy, olyankor a játzókat háromszoros-négyszeres tételekkel ijesztgette és így rendesen nem adták meg a kérést s ő csaknem mindig nyert.

Egy nap a „gróf“ négyezer arannyal ijesztgette a játékosokat. Természetesen nem akarta senki e nagy összeget kockáztatni. Kiss Ernő véletlenül ott volt és oda szólott a grófhhoz:

— Tartom a négyezer aranyat! Általános izgalom támadt e szavakra, de a gróf, hogy elijesztsze Kis Ernőt, hatezer aranyat vágott vissza.

Kiss Ernő intett szolgájának s oda szólott:

— Eredj haza és hozd el azt a ládát. Tudod? Pár percz mulva az inas megjelent a ládával. Kiss Ernő felnyitotta. Tele volt arannyal. Belemarkolt.

— Itt van a hatezer arany, — mondá Kiss a mint leolvasta, — és hívok vissza még nyolc ezeret!

A lengyel „gróf“ megadta és egy félóra mulva egy krajczár nélkül hagyta el a játékasztalt és másnap a fürdőt.

Kiss Ernő az elnyert nagy összeget az akkori trencsényi alispánnak, Marczibányinak adta át s kérte, hogy osszsa ki a kártyázás közben tönkrejutott urak közt. Természetesen nagy gyöngédséggel.

Ilyen gavallér volt az örmény huszárszázados, ki 1848-ban azon császári tisztek egyike volt, kik legelőször léptek át a szorongatott magyar haza védelmére, a honvédségbe és saját költségén tartott fenn a szabadságharcz alatt egy egész huszárezredet, melynek parancsnoka volt és a melylyel a Bánátban keletkezett lázadás elnyomásán harczott hősökhez méltóan. Kis Ernőt a nemzeti kormány nagyon méltányolta. Tudvalevőleg mint altábornagy tette le a kardot ő is Világosnál. Mint ilyen került fogságba az aradi várba, mialatt kastélyát szétrombolták és több mázsára menő ezüst

asztali készletét a temesvári császári zsoldossereg lefoglalta.

Igy ült az aradi várban Kiss Ernő, ki a hannoveri-rend birtokosa, a pápai Krisztus-rend lovagja és a magyar-érdemrend középkeresztese volt.

Október 5-ikén (1849) érkezett meg az ő halálos ítélete is az aradi várba Haynautól. Gyóntatóatyául az aradvári káplán Marchot volt melléje kirendelve. Kiss Ernő október hatodikán kora hajnalban szintén nagy ájtatossággal gyónt meg s áldozott és rendkívüli elszántsággal várta a halált.

Reggel $\frac{3}{4}$ 6 órakor ment be hozzája a porkoláb és jelentette, hogy indulni kell a rettenetes útra.

Egyik aradi minorita, — ki szemtanúja volt a kivégzésnek, — beszéli el, hogy Sweidl, Dessewffy, Lázár és Kiss Ernő tábornokokat a vár sáncaiban lőtték egyszerre agyon. Kiss Ernő, Sweidl és Dessewffy között állott a sorban egy pár lépésnyi távolságra. Keze újjain ragyogó aranygyűrűket viselt. Midőn a vezénylő őrnagy jelt adott kardjával a katonáknak és a fegyverek eldőrdültek: Kiss Ernő még akkor is mozdulatlanulul térdelve maradt, míg a többiek halva dőltek a porba. Csak vállát furta keresztül egy golyó.

És e rettenetes perczen egy hang nélkül, szoborként térdelt tovább. Csodálatos hősi szív!

A vezénylő őrnagy elsápadva rendelt Kiss Ernő elé más három katonát. Célba vették drága szívét és egy intésre mind a három golyó keresztül furta azt.

— Imára! — hangzott akkor a vezényszó és s katonaság a papokkal együtt letérdelt.

Mondják, hogy kevés szem maradt szárazon.

TÖRÖS TIVADAR.

Az örmények Törökországban. *)

II.

Avartalanul működött új szervezetében a főtanács három évig. Ekkor azonban, látszólag merőben kicsinyes ürügy folytán egyenetlenség tört ki a patriarkha s a konstantinápolyi örmény előkelő világnak egyik legbefolyásosabb tagja között. Az utóbbi barátaival egyetemben, czélul tűzte ki e pillanattól kezdve a patriarkhai hatáskör megszorítását. Személyes ellenszenv vezérelte őket; arra nem is gondoltak, hogy módot fognak nyújtani a népnek nagyobb befolyásra ügyeinek intézésében. Pedig ez lett cselszövényeiknek eredménye.

A konstantinápolyi örménység szabadelvű részének vezére, Ágop efendi (hosszabb ideig tanácsosa a párisi török követségnek) csak hamar belátta, mennyire előnyös az adott helyzet saját elveinek megvalósítására. Kezet fogott hát Mátyás patriarkha ellenfeleivel, s sikerült is keresztül vinnie (1847), hogy két tanács helyeztessék a patriarkha mellé: az egyik egyházi igazgatása fölötti ügyeletre, a másik — a céh-testületek által választott husz tagú világi tanács — a polgári ügyeknek kezelésére. Ezzel megdőlt a dolgoknak régi rendje, melyet jelentékenyen megingattak egyébiránt már az 1844-iki újítások is. Az előbbkelők — notabelek — kizárólagos uralmát a közvetlen és általános választás váltotta fel s útja lőn ezzel egyenetve a legújabb időkben életbe lépett szervezetnek.

Az elnöki tiszt mindkét tanácsban a patriarkhát illette ugyan, de úgy az egyházi, mint a polgári adminisztrációnak legtöbb eseteiben kötve volt a tanácsok nézetéhez. Megszűnt továbbá honfitársainak törvényes közvetítője lenni a fényes portánál. Ezt a feladatot, mely eddig mindenkoron össze volt forrva a patriarkhai méltósággal, külön hivatalos közzegre bízák, a melynek tiszte volt ezenfelül a polgári tanács határozatainak végrehajtását is eszközölni. Mind eze-

*) Dádián M. B. herczeg után.

ket az újításokat helybenhagyta az 1847 márcz. 9-én kibocsátott császári ferman.

Gyökeresek, nagy horderejűek valának ezen újítások; a nemzet megszerezte általuk a jogot főnökeinek s képviselőinek megválasztására. Egyelőre azonban nem tanúsított valami nagy türelmetlenséget e jognak gyakorlása körül. S a kik sajnálták a multat s a kezeikből kisiklott kiváltságokat, könnyebben beletörődtek az új viszonyokba, látván, hogy a változás nem annyira a tényekben, mint inkább szavakban nyilatkozik. Eszélyes számítás volt-e ez, vagy pedig közöny a nép részéről? Nehéz lenne e kérdést eldönteni; annyi bizonyos, hogy a kiváltságoltak osztálya rendelkezett a szavazatok többségével, mely biztosítá részére a következő évek során át a túlsulyt a polgári tanácsban. A megoldás, úgy látszik, nem felelt egészen meg az egyik fél aggályainak s a másik fél várakozásainak. A nép zöme nem emelkedett még fel azon erőnek tudatára, a mely kezeibe tétetett le. Politikai gyakorlatlansága egészen 1860-ig odázta el a diadalt, a mely már ez idő szerint is csak a saját akaratától függött. Csak egyesek fogták fel, milyen lesz a jobban felvilágosult általános szavazatjog eredménye.

Egyébiránt már 1848-ban tapasztalhatták az előbbkeleltek, hogy a nemzet bár még mindig kezeikben hagyja a hatalom gyeplőit, érdeklődni kezd a dolgok új rendje iránt. Mátyás patriarkha lemondása nyújtott erre alkalmat. Említettük már, hogy e főpap nyitott utat a főtanácsba a czéhtestületek képviselőinek. Ellenfelei, hogy megbüntessék, mindenféle úton-módon aláásni igyekeztek tekintélyét. Sőt ezzel sem érték be s egyenesen czélul tűzték ki, hogy ráerőszakolják a patriarkhai méltóságról való lemondást. Megelőzte tervök végrehajtását az események váratlan fordulata.

A patriarkha, türelmét veszítve, elhatározta, hogy önként le fog mondani. Összehívta a két tanácsot a Kum-Kapú városrészi Mária templomba (Konstantinápoly e város részében, közvetlenül a templom mellett van a patriarkhai palota). Tömegesen jelent meg a nép, s midőn a patriarkha a szószékről kijelenti, hogy lemond tisztéről, zajos tiltakozásokban tört ki. Több szónok esengve kérte, hogy maradjon meg továbbra is. Határozott s ismételt lemondási nyilatkozatai

után felkiáltott az egyik szónok, hogy ily körülmények közt nem marad más hátra, mint utódjáról gondoskodni, s hogy a legméltóbb erre a patriarkhai méltóságnak előbbeni viselője, Jakab, Lelkesedéssel fogadták e név kiejtését s a népakarat egyértelmű nyilvánulása előtt keletlenül bár, de kénytelenek voltak meghajolni az előbbkelők is. Mintha lett volna valami az 1848-ik évnek levegőjében, a mi önerejüknek tudatára ébresztette a nemzeteket mindenütt még a távol Keleten, a Bosporusnak partjain is.

A konstantinápolyi örménység zöme ekkor vett először részt a patriarkha megválasztásában, s el lehet mondani, hogy igazán jól választott. Jakab patriarkha kiváló eredményekkel ékeskedő, mély vallásos érzettől áthatott férfiú volt. Jó viszonyban iparkodott lenni mindenik párttal, de azért odaadó híve volt a nép ügyének. 1858-ig viselte a patriarkhai méltóságot, a midőn előrehaladott kora a magánéletbe való visszavonulásra kényszeríté. Tragikus véget ért Jeruzsálemben. A házban, a hol lakott, éjjel tűz ütött ki, s a veszelő közepette álmából felriadt főpapot az ijedség sírba vitte.

Még megérte a nemzeti ügy diadalát, melynek leghibebb bajnokai közé tartozott. Az 1847-i ujítások, mint már kiemeltük, voltaképen inkább csak elvi kijelentéseket foglalnak magukban, nem pedig gyakorlatilag alkalmazott reformot. Az előbbkelők maradtak továbbra is a hatalom urai a polgári tanácsban; ámde azon férfiak, kik a jogegyenlőség csak ünnepélyesen kihirdetett elvét élő valóságként akarták megtestesíteni, felhasználták Jakab második patriarkhaságának nyugalmas éveit, lassankint előkészítették a népet a megkezdett műnek betetőzésére. Alkotmány! ez lőn az általános jelszó; s 1859-ben, a polgári tanács megújítása alkalmával többet az előbbkelők közül nem választottak újra meg s oly többség kezeibe adták az ügyek elintézését, a mely hű kifejezése volt a közérzületnek.

Az ujonnan megválasztott testület nyomban s erélyesen munkához látott. Bizottságot küldött ki, melynek néhány egyházi tagja is volt, alkotmánytervezet kidolgozása. Meg lőn állapítva, hogy a bizottság munkálatát hozzájárulás céljából a nép elé fogják terjeszteni, mely ekkor már egészen át volt hatva jogainak tudatától s mely bizalmatlansággal kísérte a notabelek egy részének ellenséges törekvéseit.

Ez a bizalmatlanság némi zavaroknak, szok folyamában erőszakos jeleneteknek volt szülőoka. Jakab patriarkhának utódja, György (a későbbeni katolikos) lemondván állásáról, több örmény lap azt a hírt terjeszté el, hogy e váratlan lemondás tiltakozást jelent a készülöben lévő alkotmány ellen. Ez a hír forrongásba hozta a népet. 1860 május havában, az nap, a midön megválasztották az új patriarkhát, Sergiust, dühös tömegek rohanták meg a patriarkhai palotát s a Mária templomot. Zajongásukból kiváltak a „Le Sergius-sal!“ „Alkotmányt“ kiáltások. Tetőpontra hágott a zűrzavar, midön az ősz expatriarkhának, Jakabnak sikerült a szószékhez jutni. Tiszteletreméltó alakja, agg kora, főpapságának, jótékonyságának emlékei lecsendesíték egy kissé a népet. Meghallgaták békére intő szavait; az amirás-ok*) közül többen siettek kijelenteni, hogy az alkotmány késedelem nélkül életbe fog léptettetni s hogy Sergius megválasztása nem hogy azt jelentené, a mit hiresztelnek, hanem épen ellenkezőleg zálogát képezi az előbbkelök engesztelékeny hajlandóságának.

1860 máj. 24-én felolvasták végre az alkotmány javaslatot a nemzet egyetemes gyűlésében. A patriarkha és a papság kijelenték, hogy e tervezetben semmi sincs, a mi ellenkeznék a hittel s az egyházi fegyelemmel. Ez a kissé lanyha nyilatkozat elég volt a gyűlésnek; az volt ugyanis a fő, hogy a keletkezöben levő mű megnyerje a vallási megerősítést. Még csak a fényes porta szentesítését kellett megnyerni, a mi — némi módosítása után az egyes részleteknek — meg is történt az 1863 márcz. 17-i ferman által.

Nagy, hallatlan esemény volt ez nemcsak az örményekre, hanem általában az egész Keletre nézve. Ez az alkotmány igaz, hogy csak a különleges érdekeit, úgy szólva házi ügyeit szabályozta mintegy negyedfél milliónyi népnek; de azért mindenkor méltó dicsőség lesz a törökországi örményekre nézve, hogy példát adtak az ottomán birodalom többi keresztény népeinek, példáját annak, miként kell belügyeik intézését a természetes jogegyenlőségre s az igazságnak alapjaira fektetni.

DR. MOLNÁR ANTAL.

*) Ez az arab eredetű szó általában urat vagy fejedelmet jelent; a törökországi örmények nemzeti főnök értelemben használják.

A magyar tudományos akadémiából.

— Dr. Ötvös Ágoston emlékezete. —

em utolsó feladatát képezi ismeretterjesztő folyóiratunknak azon érdekes ethnologiai jelenség fűrkészése: hogy a csekélyszámú örménység mily különböző irányban szolgáltatta be értelmi adóját a magyar közművelődés nemzeti kincstárába.

Ötvös Ágoston élete és irodalmi pályája e kérdés megvilágítására, annyival kedvezőbb alapot nyújt, mert egyrészt sokoldalú műveltsége és szellemi tevékenysége fajunk képességeinek megítélésére is jellemző adatokat szolgáltat; másfelől pedig egész működésében egy önmagával teljes összhangban állott lélek, szóval egy szép élet nemcsak harmoniája nyilvánul.

Derék tudósunk Magyarhon erdélyi részében Gyulafehérvárt, 1811. april hó 27-én született; hol atyja Ötvös Jakab a város egyik tekintélyes és köztiszteletben állott polgára volt.

Iskoláit szülővárosában, — és pedig a felsőbbeket az erdélyi róm. kath. püspöki lyceumban végezte be; s tanulmányainak befejeztével 1828. év végén, az orvosi tudományok hallgatása végett a pesti egyetemre ment.

A fővárosban rendes szakmáján, az orvosi tanulmányokon kívül, más irányban is igyekezett tudomány-szomját kielégíteni, ismeretkörét és szellemi képzettségét bővíteni; nevezetesen Weserle tanár historiai előadásai nyomán már ekkor különös előszeretettel tanulmányozta a történelmet is.

Az egyetemi (orvostan) pályát befejezván 1834-ben a magyar fővárosból Bécsbe tette át lakását, hol a városi köz-kórházban dr. Seeburg, később császári udvari orvos, klinikáján magát az orvosi gyakorlat mezején tovább képezte.

Már 1836-ban megírta becses orvosi értekezését „Erdélyország Gyógyvizeiről“, — mely egyszersmind arról is nevezetes, hogy legelső volt az erdélyiek közt, magyar nyelven.

Ugyanezen évben nyerte el orvostudori oklevelét is, s mint felavatott „*medicinae doctor*“ visszatért Gyulafehérvárra, ott magát a gyakorlati orvosi pályára adván.

Három évi működése után 1839-ben azon kitüntetés érte a fiatal orvost, hogy Alsó-Fehérmegye tiszteletbeli táblabírája, két évvel később pedig a magyar természettudományi társulat rendes tagja lőn.

E mellett a gyulafehérvári casino-egylet, melynek létrehozásában szintén tevékeny részt vett, már 1844-ben igazgatójának választotta meg őt; mely állásában mindaddig megmaradt, míg a forradalmi események vihara magát az említett helyi egyesületet is össze nem rombolta.

A nemzeti nagy átalakulást megelőzőleg két évvel (1846-ban) az erdélyi udvari cancellaria által gyulafehérvári kir. pénztárnoknak neveztetett ki.

Midőn utóbb a történeti nevezetességű 1848-iki utolsó kolozsvári országgyűlésre Gyulafehérvár részéről követnek küldetett, — itt azon régi cryptographiai levelek gyűjteményét is kiadta, melyeknek megfejtésén már több év óta sok fáradsággal és buzgalommal dolgozott, s mely e cím alatt „Rejtelmes levelek Első Rákóczy György korából,“ Rákóczynak kőmetszetű arcképével, a levelek titkos jegyeinek magyarozatával és hatrendbeli fac-similével együtt jelent meg.

Valamint régészeti, úgy államtudományi szempontból egyaránt érdekes gyűjteményének legszebb gyöngyét kétségen kívül a nagy egyházejedelem Pázmány Péter bíbornok-érseknek I. Rákóczy Györgyhez titkos jegyekkel írott intő levele képezi.

Az 1848—49 évi mozgalmak lezajlása után Ötvös fáradhatlan szorgalommal és kiváló eredménnyel folytatta tovább nagybecsű tudományos buvárlatait.

Széleskörű irodalmi működését, melyet különösen az ötvenes évek második felében s a hatvanas évtized kezdetén kifejtett, lehetetlen egy rövid életrajzi vázlat körében, habár főbb vonásaiban is, rendszeres könyvészeti ismertetés tárgyává tennünk; tehát szorítkoznunk kell legalább azon tudományos folyóiratok pusztá czímeinek hézagos felsorolására, — melyeknek különböző évfolyamaiban Ötvös Ágoston maradandó becsű dolgozatai időszakonként megjelentek.

Ilyenekül kell mindenekelőtt említenünk a Simor János herczeg-primás, mint volt győri püspök pártolása mel-

lett dr. Rómer Flóris és Ráth Károly, a magyar tud. akadémia tagjai által kiadott „Győri történelmi és régészeti füzetek”-et; továbbá a Török János által szerkesztett „Hazánk” című történelmi és honismertető időszaki folyóiratot; a Budapesti Szemlét; az Új Magyar Muzeumot; a Magyar Történelmi Tárt; az Erdélyi Történelmi Tárt; az Erdélyi Történelmi Adatokat; az Erdélyi Muzeum-Egylet Évkönyveit; a Gyulafehérvári Füzeteket. . . Ezenkívül az Akadémiai Értekezések számos helyeit.

A kolozsvári „Hirlap”-ban is irt, több régi oklevél közlésén kívül, egy felszólítást Erdély régiségei ügyében, mely annak idejében (1854-ben) az erdélyi naptárban is megjelent. Ugyanott kiadta többek közt a néhai Kovács Miklós, volt erdélyi kath. püspök életrajzát, II. Rákóczy György beiktatását a fejedelmi székbe, Temesvári István kenyérmezei diadalát stb. stb.

Sokoldalú és komoly irányú irodalmi munkálkodását a magyar tudományos akadémia is méltó elismerésével jutalmazta, midőn az örmény származású magyar tudóst 1860 december 16-án az Akadémia levelező tagjává választotta meg.

Fájdalom azonban: tudományos pályájának ezen szellemi babérkoszorúját ezentúl már nem sokáig birhatá Ötvös; mert — miként egyik folyóirat szerkesztője hátrahagyott dolgozatának közzétételénél megjegyzé, — „a tudomány barátai nagy veszteségére” már 1861 október 25-én befejezte közhasznú életét; melynek alig ötvenegyedik évében, mondhatni élte javában, ragadta ki őt családja köréből, a korai halál, épen az újabb magyar alkotmányos élet földerengő hajnalán.

Mint ember, mint hazafi, mint tudós, mint szülővárosának hű polgára tiszteletreméltó alakja volt Ötvös Ágoston a magyar társadalom közszellemével bensőleg egybeforrt örmény népelemnek; eszményi világnézetét s mély vallásos szellemét pedig életének azon ténye, egy magában véve is, kellő világításba helyezi: miszerint ő volt az, ki 1851-ben az előpataki templom felépítését, — mely a „Szenvedő Jézusnak” oltalmába ajánltatott — mint a gyulafehérvári róm. kath. székesegyház akkori örkanonok-

jának: Eröss Sándornak teljhatalmú biztosa, teljesen bevégeztette; s az ekként felépített szentegyházat, még ugyanazon évi Nagy-Boldog-Asszony napján (Kovács Antal, volt brassói apát-plebános által), Isten dicsőségére és a szenvedők lelki vigasztalására ünnepélyesen fölszentelteté!

Szerencsés, kinek elhaló porai fölött ily nemes élet emléke virraszt!

Dr. SIMAY JÁNOS.

A szerzet-alapító Mechithár levele.

zamosújvár tizenkét, tekintetes, hív- és szeretett tanácsnokának. Kristóf főgondnok-, Tódorás bíró-, Salamon úr-, Áliksza úr- és sorban a többi uraknak.

Jézusadta üdvözet! sok áldással és lelki szeretettel ajánlom a fennirt tekintetes úraknak és az Önökkel együtt élő istenszerető népnek. Kérem a mi Úrunkat, Jézus Krisztust, hogy Önöket tartsa meg mindig kegyelmében, hogy napról-napra gyarapódjanak a római szentegyház kath. hitének igazság-szeretetében és a jótettekben; mert csak így adhatnak embertársaiknak jó példát ezután is. Ime — kívánságuk szerint — küld a szent congregatio Önöknek most hitkövetet; szeretett testvérünket, főtisztelendő Minászt,*) az istenészet tudorát; ez sok dicséretre méltó és igen alkalmas arra, hogy Önöket kormányozza. És méltán történt ez; mert Isten tekintetbe vette Önök szükségletét és nyíltszívűségét és kegyeskedett Önök számára olyant választani, ki Önöknél nemcsak a lekipásztorkodás vezetésére alkalmas, hanem az úrak előtt is tekintélyben álland s anyagi ügyeikről is gondoskodni fog. Ilyent óhajtottak; birja a latin nyelvet is, igen derék ember és tud nagygyal úgy, mint kicsivel társalogni. Azért teljes szívből ajánlom Önöknek, hogy fogadják őt nagy szeretettel és méltó tisztelettel; érdekük kívánja azt, hogy ezután is mindig szeretetet és tiszteletet tanúsítsanak iránta. Önök

*) Dr. Báronián Minász (Minász de Barun) örmény hitkövet, jelentékeny szolgálatot tett a hazai örményeknek.

pedig, 12 tanácsnok, védjék és támogassák őt, hogy szabadon munkálkodhassék egész közönségükért és mindenben gondoskodva vigyázzanak arra, nehogy valaki engedetlenséget, vagy ellenséges indulatot mutasson iránta; mert nagy hasznukra válik, ha ő mindig tisztelet- és uralomban marad. Ha a püspök-, vagy ennek helyettese-, vagy valamely úrhoz viszik, ez nagy tisztelettel történjék. Végre azt is tudomásukra hozom, hogy minél nagyobb tisztelet- és szeretetben tartják, annál nagyobb haszon fog Önökre hárulni. A tudat, hogy istenfélők, engemet — ki mindig imádkozom Önökért — megörvendeztet, és reménylem, hogy jó előmenetelük hírére hallva ezen örömben megmaradok. Amen.

Ime Önökhöz ment a hitkövet, azért Manuel atyát, ki eddig kérésükre ott tartózkodott, küldjék vissza; mert szeretünknek szüksége van reája. — De mivel főtisztelendő és szeretett testvérünk Minász tudor arra kért minket, hogy hagyjuk ezt még bizonyos ideig ott: azért megengedjük, hogy az áuguszt végeig ott maradhasson; azonban kérem, hogy szeptember elején kalauzolják el jó utitárssal Bécsig.

Legyenek meggyőződve arról, hogy mi, társainkkal együtt imádkozunk Önökért és örvendünk jó hírnevőknek. — Mánuel atya el fog távozni onnan, de ott lesz Minász tudor. Mánuel atya leveléből örömmel vettünk tudomást Önök állapotáról; reméljük, hogy örvendetest fog Önökről írni Minász tudor is, ki őszintén szerető barátunk és egy szív velünk. — Miért is ismételve ajánjuk, hogy tartsák Minászt, az istenészet tudorát, nagy tisztelet- és szeretetben az Isten dicsőségére, az egyház diszére és Önök hasznára. Üdvözek legyenek!

Tekintetességtek
1722, május 25.

igénytelen szolgálja

Mechithár vártábed, abbás,

*

Eredeti örmény kéziratból:

SZONGOTT KRISTÓF.

Az első magyar armenista.

gen érdekes előttem a thema: kikeresni a magyar irodalomban az örmény vonatkozású helyeket. Más nemzeteknél egész kis irodalom van az örményekről.

S a mily érdekesnek tűnt fel előttem a kérdés, épen oly törekvéssel fogtam magyar irodalmi tanulmányaim középette, annak kiderítéséhez, hogy ki az első magyar író, ki ily irányban kísérleteket tett? Munkámat hamar eredmény koronázta, mert sikerült észrevennem, hogy irodalmunknak egyik igen tisztelt alakja az, kit az első magyar armenista elnevezés — legalább tudtommal — megillett.

Ki ne hallott volna Mikes Kelemenről (1690—1762), ki irodalmunk nemzetietlen korának egyik ismeretlen munkása volt, s kinek nagy neve van a magyar széppróza történetében? (L. Beöthy, Szépprózai elbeszélés a régi magyar irodalomban. I. k. 205 l.)

Sok szempontból volt már az ő írói működése ismeretve, s azt hiszem, épen hozzánk tartozik őt, mint armenistát, a tudományos világnak s főleg a nagy közönségnek bemutatni.

Hogy teljesen tisztában lehessünk ily irányú működésével, el kell mondanunk egy pár vonást életéből; mert csak így tudhatjuk meg, hogy mi által lett ő, — bizonyára öntudatlanul — armenistává. (L. Abafi Lajos: Mikes Kelemen, Magyar Könyvesház 48—50.)

Tudnunk kell, hogy Mikes 1707 tavaszán II. Rákóczy Ferencz fejedelem udvarába jutott, hol átesvén a különféle fokozatokon „udvari bejáró“ lett. Az ifjú — írja Abafi autentikus tanulmányában — rajongó szeretettel csüggött Rákóczyn, kinek vérrokona volt, és kit önként a bujdosásba, a sírig elkísért.

S ezzel mindent megmondtunk. Mikes urával együtt bújdosott országokon át, míg végre 1717, okt. 10-én Gallipoliba kerültek. — Mikes az önkéntes száműzetésben azonnal megkezdhette nevezetes naplójegyzeteinek írását, melyek „Törökországi Levelek“ czímen irodalmunk kincsei közé tartoznak. E levelek teszik Mikest armenistává. Mert 1720,

április 24-én Rodostóba jutott, hol többek között örmények is laktak, s neki ezekkel igen közvetetlen érintkezése volt.

A kép, mit ő XLII. levelében a rodostói örményekről nyújt, nem a legkedvezőbb.

Lássuk a levél egyes adatait, mely 1721, nov. 20-án kelt Rodostóban.

Élénk színekkel rajzolja a város viszonyait s felemlíti, hogy „négy nemzetség lakja: görög, örmény, török, zsidó.“ Külön-külön városrészekben laknak „és nem elegyednek össze.“ Vannak külön bírái, de azért egy központi (török) hivatal hoz határozatot.

Majd a különféle nemzetségekről szól, s az örményekről különösen ezeket mondja, párhuzamba állítva őket a görögökkel: „A görögök sokkal jobban élnek, mint sem a mi örményeink, a kik között lakunk; de nem is olyan munkások, mint ezek (mint t. i. az örmények), se nem oly gazdagok, nem is csoda, mert az örmények igen rossz étellekkel élnek.*) Már ebben a hónapban (november) bialokat ölnek meg és azoknak a húsából kolbászt csinálnak, és mindenütt csak a sok kopácsolást halljuk egész éjszaka, hogy nem is lehet alunni — aztat megszáraztják és egész esztendőn át azzal élnek. Az örmény asszonyok, mikor a városra mennek, mind fekete béletlen mentét vesznek magukra és igen munkások. Egy rendbeli köntösnél a leányokkal többet nem adnak, se pénzt, se más egyebet. Egy örmény a lakodalma után egy hétig vagy kettőig a feleségével együtt nem eszik — ennek nem tudom okát. A lakodalomnak pedig már nálok bizonyos idejek vagyon — leginkább ebben a hónapban (november) házasodnak, a midőn már az újbor megforrott és a kolbász csinálást elvégezték“....

Ennyit ír e levélben Mikes a örményekről. Egy másik levelében még az örmény asszonyok arczszínéről tesz említést.**)

*) Azt hiszem M. csak hallomásból ismerte az örmény étkeket; mert aki azokat meg is izlelte, nem így ír. Az örmény asszonyok főzete izletes; a hazai örmények konyhái igen jó hirben állanak.

Szerk.

**) Izlés dolgában nem kell vitatkozni (De gustibus...). Pedig egész Keleten az örmény és a georgiai nőt tartják legszebbnek.

Szerk.

Nem kevésbé érdekes Mikesnek egy költeménye, mely szintén a XLII. levélben van foglalva, s minket egy része tárgyánál fogva érdekel, mert mint költői mű nem sokat ér. Miután sokat elmond a városról, annak fekvéséről és lakóiról: az örmény lakodalomra tér át, és azt így írja le:

Örmény menyasszonyt pompával	Onnét előbb megindítják,
Viszik este sok gyertyával,	Meg más háznál megállítják.
Ki templomban völegénnyel	A völegény pillangósan
Megesküszik nagy örömmel.	Megyen előtte kardosan.
Másnap menyasszonyt utcákra	Az utcákat mind bejárván
Viszik házakról házakra.	S elég ajándékot kapván
Annak fejét betakarják,	Viszik völegény házához,
Hogy ne lásson, azt akarják.	Hol kezdenek vigassághoz.
Orrára könnyen leesne,	Egy hétig tart lakodalom,
Ha segítsége nem lenne.	Három napig az unalom;
Ötet kétfelől vezetik	Mert addig a völegénynek
Óreg asszonyok segítik.	Lánczon kell lenni kedvének . . .
Menyasszony nagy büszkén megáll	Lakodalma völegénynek
Minden háznak kapujánál,	Hasznára van erszényének;
Ott keszkenőt a nyakára	Mert kiki ad neki annyit,
Tesznek, s elég ajándékra.	Hogy elteszi annak felit.

Ime! a mit Mikes a rodostói örményekről feljegyzett. Nem sok az egész, de elég arra, hogy őt magyar armenistának elnevezhessük.

ESZTEGÁR LÁSZLÓ.

Az örmény regék helyzete a világirodalomban. *)

I.

z örmények népirodalma kevésbé ismeretes. Míg történetirodalmuk az európai írók jól megérdemelt figyelmében részesül s azoknak tudományos értékét majdnem minden évben különféle európai nyelvű fordításokban és monographiákban mindinkább és inkább feldolgozzák: addig népirodalmát kevésbé ismerik. Pedig gazdag az regékben, dalokban, az epikai mondák minden fájában. Irodalomtörténete tehát bő anyagot nyújt úgy az ethnographus, mint a phylologiai fürkész számára.

*) Az Armenische Bibliothek IV. kötetének, («Märchen und Sagen») előszavában irottakat veszi itt átdolgozva az érdeklődő szives olvasó.

Az érdeklődés azonban, melyet az örmény népirodalom tanulmányozása nyújt, nagyobb, tudományos jelentőséget — úgy hiszszük — csak akkor nyer, ha azt összehasonlítjuk, más népeknél is előforduló hasonló műfajokkal.

Ezúttal itt mi csak a regékről kívánunk szólni. — És vizsgálódásaink közepette nem csak arról fogunk meggyőződni, hogy az örmény regék a szlávok, németek s még más népek regéihez hasonlóak, — mert azokat hallhatni úgy a Ván-tó partján, mint akár a Duna és Volga környékén — hanem arról is, miszerint némely örmény monda, — épen úgy, mint sok más keleti — tartalmára, regényességére, sőt még más sajátosságaira nézve is az európai népeknél feltalálható mondákkal egykorúnak látszik lenni.¹⁾

Hogy ezen állítás igazságáról közelebről meggyőződjünk, legezelszerűbbnek az az eljárás követése ajánlkozik feldolgozásunkban, mely a regéket egyes elemeire szétbontva veszi bonczkése alá. Ezen, az örmény regékben előforduló elemek a következők: a) a boszorkányok, b) a varázskigyók és sárkányok, c) a megkövülések illetve bűvös álmok, d) aranyfülemilék, e) átváltoztatások. Lássuk ezeket egyenként.

a) A boszorkányokról.

Az örmény regékben a boszorkányokról (devekről) sokszor van szó elannyira, hogy talán nincs is olyan mythologiai tartalmú monda, melyben ezek szerepet ne játszanának.

A keleti népek mythológiájából ismeretes, hogy a dev (szanszkr: deva, avestin: daeva, örményül: dev) láthatlan lény, mely a régi hindusoknál jó, Zoroaster tanaiban pedig gonosz tulajdonsággal bír. A boszorkányok tehát úgy, mint az orosz baba-jagak, főleg kétszínű jellemük által tűnnek fel. — Majd jók és készek a természet feletti erők támogatásával, — melyek rendelkezésükre állanak — (minők

¹⁾ Chálátíancz e tanulmány megírásánál forrásul nemcsak az általa, az eriváni kormányzóságnak Alexandropol kerületében gyűjtött regéit és mondáit használta fel, hanem mindazon örmény népmondákat, legendákat, közmondásokat és talányokat is feldolgozta, melyeket Széruán cz diáncz plebános, mint legjobb ismerője a népéletnek s e régi nép irodalmának, gyűjtött össze Ván és Mus örmény tartományokban.

varázsfésűk, kendők, borotvák, tükrök, korsók stb.) segedelmet nyújtani; majd pedig rosszak és mint ilyenek az ember iránt ellenséges érzülettel viseltetnek elannyira, hogy nem egyszer emberhússal táplálkoznak.¹⁾

Az örmény mondák szerint a boszorkányok rendszeren régi malom- és torony-omladékokban laknak. A holdnak megjelenésével elhagyják titokteljes lakásukat s szörnyű kigyókkal kezükben a görög eposz Erinnysére emlékeztetnek. Az ilyen boszorkányok az örmény regékben „*éj anyja*“ név alatt fordulnak elő, és nagy ellenségei a napnak; folytonosan kergetik ezt, de sohasem érik útól. Csak este felé közelednek a boszorkányok a naphoz, de abban a pillanatban, melyben ők megfogni akarják — eltűnik az. Ekkor lerázák a sziszegő kigyókat magukról és elküldik azokat a nap után a városokba, falvakba s más helyekre, mindenütt ijesztő sötétséget hagyva maguk után. — Ha azonban azt veszik észre, hogy keresésök hiábavaló és hogy a nap nincsen már többé a földön, alászállnak ismét az alvilágra. Mihelyt alászállottak, legott — viřad keleten.

Az örmény mondák tehát a boszorkányok jellemét, mint a sötétségnek, az éjnek természetes személyesítőjét tüntetik fel, melyből aztán a gonoszokról való fogalom, mint természetes következmény, származik.

Hasonló mythoszokat találunk sok más népnél. A szláv és lithván népek felfogása is a napot istennőnek tekinti, kinek kastélya keleten van s ki az égbolton arany hintóban jár s úti fáradalmaktól elbágyadva a föld porával betakartan este megfürdik a tengerben, hogy reggelre ismét megjelenjék tisztán és fényesen.

A görög monda szerint Héliosz, napi utazása után, kifáradt paripával nyugaton alászáll, hol a paripák az oczeán habjaiban pihenik ki magukat.

Az ónémet monda pedig azt regéli, hogy Odin reggel a napot az éghez kíséri és éjjelre mindnyájan alámerülnek a tengerbe.

¹⁾ A többek közt a georgiaiak és mingreliaiak »Rokapi« nevű mondája egy öreg asszonyt tüntet fel ilyen demonias karakterrel. A közönséges életben is számtalan sovány kinézésű, de főleg rossz indulatú vén asszonyt illetnek e névvel. Zagareli: Mingrelische Studien I.

Nem kevésbé érdekes egy másik örmény rege a királyfiúró, ki a napot megakarta ölni. Ez a királyfiú szenvedélyes vadász volt. Többször ment vadászni, de semmit sem tudott elejteni. Kétségbeesésében és boszúságában vadászatának sikertelensége felett a napra czélt az azon szándékkal, hogy megölje s az egész világot — melyben az ő számára semmi kedves sincs — tönkre tegye. Alig lötte ki íjját, a nap tüzes kezével agyonütötte, hajánál fogva megragadta s egy sivatagra dobva megátkozta, hogy ne láthasson többé. — Egyszer azonban hosszas keresés után a királyné, fiát megtalálja; ez anyját a naphoz küldi, hogy számára kérjen kegyelmet. A királyné elment, de nem találta meg addig a napot, míg vaszípóket nem viselt s vasbotot nem tört el. Végre megtalálta az ő szép, kékmárványból épített kastélyát és belépett; tizenkét termen ment keresztül, melyek mindenike boltozott volt s a melyeken megmérhetlen sokasága aludott a csillagoknak. Mindenik terem közepén fürdő volt elhelyezve forrással. Fák, füvek, madarak, állatok sehohsem valának láthatók. Mindenütt mély csend uralgott. — A középső teremben elhelyezett fürdő felett aranycsarnok volt felállítva. Itt egy gyöngyágy állott, melynek egyik oldalán ült ragyogó fényben a csillogó királyné — az anyanap. Miután a királyné a szerencsétlen asszonynak kérését meghallgatta s fiát bolond tetteért megdorgálta, megkönyörült a szegény asszonyon.

Az ilyen kétszínű jellemmel bíró devek testnélküli láthatatlan lelkek, s kimeríthetlen vagyonnak (aranynak, ezüstnek s nemes köveknek) birtokosaiül tüntettetnek fel. Kertjeikben, az életvizének forrásánál élet-almák és életdinnék nőnek. Várkastélyaikban pedig arany varázsmadarak, tűzlovak és tűzbivalok laknak, melyek egy pillanat alatt az egész világot átrepülik. Mindent elrabolnak a királyoktól és hősöktől, kiknek aztán ugyancsak sok gondot ád az, hogy mikép semmisítsék meg ezen deveket, hogy ez által elrabolt vagyonuk birtokához jussanak.¹⁾

¹⁾ Majd épen ezt találjuk a devekről a georgiai és mingreliai mondákban. (Dev=georgiailag Dewi vagy Mdewi — mingreliailag Demi) (Zagareli c. h.)

Ámde az is megtörténik, hogy a dev egy királyleányt elrabol, a mikor is aztán a dev mindent elkövet, hogy állandóan a királyleány szolgálatára állhasson, a kinek kívánságára a legnehezebb feladatok teljesítésére is vállalkozik. Így pl. ezüst egeret, ezüst macskát, arany tyúkot és arany rókát stb. teremt elő, még pedig úgy, hogy ezen csodadolgok élő organismussal bírnak, s állandóan egymásután szaladnak, anélkül, hogy egymást utólnének. Ilyen feladatokkal foglalkoztatja a királyleány a devet addig, míg végre előjön egy hős, ki a devet megöli s őt megszabadítja.

Az orosz regében egy ily dev helyét gyakran a Koscsiej képviseli. A Koscsiej mindenesetre a mingreliaiak O t s c h o K o t s c h i v a l (betűszerint: kecskeember, erdőördög jelentésében), az ossetek L a g s i r d - jével és a mongolok I d e r T a r b o j á h o z hasonlítható.¹⁾

A szláv, román és német regékben szintén jönnek elő devék, noha itt azok inkább gigászok, óriások alakjaiban lépnek fel.²⁾

Egyébaránt a hősök fellépése az örmény regék szerkezetében is feltalálható. Említsük-e ezen hősök közül a sokatevőt, ki hét malomkövel örlött gabonát emészt meg s mégis azt kiáltja: „ez nekem kevés, adjatok többet!"; a sokativót, ki egy tavat kiiszik s mégis így kiabál: „meghalok a szomjúságtól!"; a gyorsfutót, ki egyik lábával Chisánba (a Ván tó körül), a másikkal Stambulba lép; az óriást, ki az egész világot magára veszi s avval szabadon körüljár; az éles hallót, ki mindent hall, mit az emberek a földön beszélnek s a csodaóriások egész sorát, kik a regehősök legveszélyesebb kalandjait támogatják. — Az óriások közül említendő végül az, mely az örmény regékben Orpheus névvel jön elő, s a ki oly varázslóan fuvolázik, hogy annak hallatára állatok, hegyek és völgyek kezdenek tánczolni.

¹⁾ Zagareli e. h. továbbá Ossetinische Studien von W. Miller (russisch). Schiddi-Kur. No 3.

²⁾ Deutsche Hausmärchen von Wolf, S 307—311. Kinder- und Hausmärchen, gesammelt durch die Brüder Grimm. Grosse Ausgabe. Göttingen 1803. Bd. I, S. 405—407. Westslavischer Märchenschatz, S. 61—63.

E részlet befejezéseül érdekes a deveknek még ama tulajdonságát is megfigyelni, mely a keresztény felfogás befolyása alatt fejlődött ki. Itt a dev már többé nem mint hős, mint bátor-alak, hanem inkább mint szolgál áll előttünk. Az örmény népénekeseknél érdekes epizódokkal találkozunk, melyek a devet épen ezen tulajdonságukban jellemzik. Így említik azt, hogy Világosító-Szent-Gergely (az örmények védszentje) magához hivatott minden devet s megparancsolá, hogy azok a mélységbe dobassanak. Majd azt is említik, hogy a kononi szent kolostorban (Mus tartományban) a devek hordókba vannak elzárva s azoknak az Üdvözítő eljöveteleig kell a földben elásva maradniok.

A keresztény eszmék befolyása alatt tehát egészen más jellegűek a devek, anélkül azonban, hogy megszűntek volna „a rossznak jelképei” lenni.

— A befejező közlemény jövő számunkban. —

Chálátiáncz után átdolgozta

Dr. GOPCSA LÁSZLÓ.

Püspöki bérmaút.

rdély köztiszteletben álló derék püspöke: Lönhárt Ferencz, a statusgyűlés — melynek tanácskozásait is oly tapintatos-bölcsen vezette — befejezése után a szonoki esperesi kerületbe ment, hogy egy-néhány helységben a bér-málás szeretett püspökünk szállásul. Első, ki ő Nagyméltóságánál megérkezése után azonnal tisztelgett, Szabó János helybeli gör. kath. püspök volt; azután Veres Károli tanító vezette be a leányiskola fehérbe öltözött növendékeit, hogy ezek „Isten hozott”-at mondjanak mélyen tisztelt főpásztoruknak. A leánykák után jöttek a küldöttségek. Az örmény kath. egyházközség, melynek szép számmal megjelent tagjai az egész termet elfoglalták — nevében a plebános üdvözölte a kedvelt püspököt, ki talpra esett válaszában különösen kiemelte azt, hogy az az örvendetes jelenség,

melynek a szónok e szavakkal adott kifejezést: „Egy szív és egy lélek uralkodik az egyházközség tagjai és a plebános között” — jó hatással van lelkére. A városi képviselő szép üdvözlét Placsintár Dávid polgármester mondotta el. Az ezután következett tisztelgések sora ez: Latin szertartású papság és egyházközség; örmény szertartású papság, tanárok, tanítók és tanítónők; görög kath. káptalan, járásbiróság, szolgabiróság, adóhivatal és pénzügyőrség, ev. ref. egyházközség s a t. Minden egyes küldöttség üdvözlétére szépen, találóan válaszolt. — Estve a dalárok énekeltek a püspök ablaka alatt; a hangjegyekre csinos lámpások vetettek világosságot; ott volt az egész város.

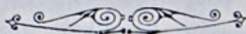
Október 9-én a jótetteiről ismert főpap nagymisét mondott az örmény kath. plebániai templomban, a segédlet 18 egyházi személyből állott; kilencz örmény pap szolgált az oltárnál, ezek közt volt Duha Dávid plebános (Újvidékről) és Tureza Mihály mechitharista atya (Bécs). Zsúfolva volt a templom; mise alatt hol a dalárda emelte szép énekeivel lelkeinket az Urhoz, majd meg a fuvőzenekar fokozta eljátszott összhangzó egyházi dallamaival a buzgó ájtatosságot. Mise után Bárány Lukács mondott sikerült egyházi beszédet. A plebános után a főpásztor ment fel a szószékre; rögtönzött remek beszéde nagy hatást idézett elő; méz-édes ajkairól leömlő ékes, meggyőző szavait gyönyörrel hallgatta a nagyszámú hívő népség. Ritka beszédében különösen arra intett, hogy tartuk meg ezután is azt az örököl, páratlan állásosságot, mely apáinkat oly kitűnően ékesítette. — Ezután kiosztotta a bérmálás szentségét; a templomban példás rend és csend uralkodott. Habár e nem közönséges egyházi ünnepély 10—1 óráig tartott, mégis örömmel kitarattak végig az ájtatos hívek; mert a mi népünk örömét a templomban leli fel. — Az ebédet a plebános adta; negyvenen ültek a fényes asztal mellé. Az első poharat Bárány Lukács úrtette kedves püspöke egészségeért; azután Simay Gergely főgondnok állott fel és igen szép felköszöntőt mondott, mindig ékesen szóló ajkaira a vallásosság és hazafiság adtak nagyon találó szavakat. Most az ünnepelt püspök nyult pohárhoz és igaz szavaival felkereste a multnak okiratait. „Elődeim — így szólott kegyelmes főpásztorunk — Mártonfitól kezdve mindnyájan úgy nyilatkoztak, hogy az örmények az egyházmegye gyöngyei... és én tapasztalásból örömmel mondom azt, hogy elődeim állítása — igaz.” Felköszöntőt mondottak még Placsintár Dávid, Csákány Adeodát, Szongott Kristóf, Novák Gerő. Az étkek izletesek voltak és a feltálatás csinos volt. — Délután meglátogatta ő Nagyméltósága a gör. kath. püspököt, Simay Gergely főgondnokot, . . Estve fáklyás-zenével tisztelte meg városunk, körében időző főpásztorát; a szeles útcza nem volt képes befogadni a tisztelgő népet; ott volt polgárzatuunk színe-java. A szónok Novák Gerő tanár volt, ki csinos szavakkal üdvözölte szeretett püspökét. Erre a főpásztor eszme gazdag, hazafias beszéddel köszönte meg a fényes megtiszteltetést. „A fáklyák

fénye-lángja elenyészik — mondá ő Nagyméltósága — ellenben a mai nap emléke maradandó nyomot hagy lelkemben.“

Más nap (októb. 10) reggel a Szent-Ferenczrendiek templomában olvasómisét mondott; tele volt a szentegyház. Azután a tanodákat (gymnasium, fiú- és leányiskola) látogatta meg; két órát töltött az iskolákban, minden egyes osztály feleletét meghallgatta. Ilyen az igazi főigazgató! — Délután néhány híve társaságában kikocsizott a fegyintézetbe. A derék várnagy előzékeny-szívesen fogadta. Innen Csákány Adeodat főesperes lakásához hajtattott; végre meglátogatta a Szent-Gergely árvaházat. Ezen intézetből gyalog ment át a másik telekre, hol volt tudós tanárának: a nagy Lukácsi Kristófnak emlékére emelt csinos stülú kápolna ékeskedik. — Alig érkezett haza... és már maga előtt látta az örmény kath. egyházközség diszes küldöttségét. A tisztelő gyermekek eljöttek, hogy elbucsúzzanak szeretett Atyjuktól. „A mily kimondhatatlan örömet éreztünk — mondá Simay Gergely ő Méltósága — akkor, midőn Nagyméltóságod falaink közé jött, ép oly nagy fájdalom fogja el kebleinket most, hogy nemsokára körünkől eltávozik. De vigasztalódunk, mert velünk maradnak szívessége, szeretete, melyekkel elhalmozott s bölcs utasításai és tanácsai, melyeket mindenkor követni is fogunk.“

A reggeli vonat (okt. 11) vitte el ő Nagyméltóságát székvárosa felé. Habár korán volt, (5 1/2 óra) mégis sokan mentek ki a vasúthoz; mert még egyszer látni akarták azt az áldó kezét, mely már eddig oly sok jót tett az egyház, haza és iskola érdekében!

Sz. K.

KISEBB KÖZLEMÉNYEK.

Kelet népei. Berg, az örmény népfaj egyik német ismertetője, az áni-i romok leírása alkalmából, a keleti kérdést érintőleg akként nyilatkozik, hogy a görögök, szerbek, románok és bolgárok mint „érdekes nemzetiségek“, saját előnyükre már túlestek egy szerepen: megszabadultak a bilincstől, mely őket a haldokló Törökországhoz fűzte. Most már — úgy mond — az örmények jöhetnek napirendre. Az örmény kérdés fel van vetve s elébb nem fog eltűnni, míg meg nem oldották. Minden pillanatban élesse válhatik!... Armenia, melynél amaz óriási határkő (az Ararát) körül Oroszország, Perzsia és Törökország határai összetalálkoznak, politikai czéltábla lett.

Nemzeti érvek az ó-korból. Indsidseán Lukács, az ismert örmény arkheologus, ki Armenia régiségeiről három kötetre terjedő becses munkát irt, egy tizenharmadik századbéli (vagyis a mongol-tatárjárás idejében élt) örmény író nyomán arról tesz

említett, hogy Ciliciában érmet találtak örmény körirattal, még az első dynastia vagyis a Hájk-családból származott királyok korából is. Beszéli továbbá, hogy ő maga Flórenczben néhány százra menő örmény feliratú ezüst érmet látott, melyeket Anglia követe a keleten szerzett és Sestini Domokos, a tudós numismatikus, osztályokba sorozott. Ezek egyik oldalán oltár volt látható, körülötte két mágusz, kik az örök tüzet szítják; másik oldalán egy sisakkal fődött fej alakja körül teljes épségben megmaradt s a mostaniakhoz hasonló örmény betűk állanak, — melyekből azonban (mivel a magánhangzók hiányoztak) az illető királyok nevei nem voltak kiolvashatók.

Párisban végzett orvosok. Dr. Thorkomeán Váhrám, ki jelenleg Skutáriban lakik, állította össze e névjegyzéket, melyből látszik, hogy vele együtt a párisi egyetemen harmincznyolczan nyertek tudori oklevelet. Az első örmény orvostudor, ki 1843-ban kapta ki oklevelét: Szinábeán (meghalt). A többiek időrendben ezek: 1849-ben Ruszineán; 1850. Bejrán, meghalt; 1854. Mozeán, meghalt; 1855. Thákvoreán, meghalt; 1858. Árzumán, meghalt; 1858. Csájeán, meghalt; 1859. Chorászandseán, lakik Perában (Konstantinápoly); 1861. Kheáthibeán, meghalt; 1862. Náphileán, lakik Perában; 1862. Ráfáelián, meghalt; 1863. Nuridsán József, Pera; 1867. Phesdimáldsán, Pera; 1867. Uthudseán, Pera; 1870. Gonstán, Smyrna; 1871. Thurábeán, Pera; 1872. Hekhimeán, Pera; 1872. Árdzruni, meghalt; 1874. Mezburián, meghalt; 1875. Dseráheán, Besigthás (Konstantinápoly); 1875. Phápházián; 1878. Thákvoreán, Gedig-pasa (Konstantinápoly); 1880. Ászláneán, Páris; Hunkheárbejendeán, Pera; 1881. Zártáreán, Pera; 1882. Szimonof, Pera; 1882. Sáhbbázeán, Pera; 1882. Nákáseán, Besigthás; 1882. Khemhádseán, Páris; 1883. Ászlán, Pera; 1883. Serbetián, Pera; 1884. Chëntireán, Pera; 1884. Thorkomeán, Skutári; 1885. Árdzruni Váhán, Pétervár; 1887. Melikheán, Páris.

A kis örmény. Gróf Lorisz-Melikoff, — a hires orosz tábornoknak kicsi a termete, de nagy az esze. Mikor még a hatalom élén állt, sok mindent megtudott, sok mindent meglátott. Bizonytja ezt a következő eset is.

Abban az időben két tiszt bizalmasan ebédelt együtt egyik szentpétervári előkelő vendéglőben s nem valami kedvezőleg nyilatkoztak maguk közt a diktátorkodó tábornok felől. Az egyik azt mondta:

— Szeretném látni a kis örményt, (armjaska, mit oroszul gúnyos értelemben használnak), ki egész Oroszország fölött uralkodik!

Másnap reggel mind a két tisztet Lorisz-Melikoff elé idézték. Nyugtalanul jelentek meg s nagy aggodalommal vártak pár órát, míg a diktátor elé bocsátják őket. Dolgozva találták s vele a kis fiát. A gróf így szól hozzájuk:

— Önök látni kívánták Lorisz-Melikoff-ot, a kis örményt. Ime nézzék meg jól! (s a kis fiára mutatott.) Ajánlom magamat!...

A két tiszt képzelhetőleg hamar elhordta magát, nem igen véve szemügyre sem a „kis örményt,” sem a nagyot.

Az Ararát fensikján. Bodenstedt, az ismert német költő, érdekesen beszéli el keleti útírásiában látogatását az orthodox örmény egyház fejénél, az úgy nevezett „katholikosz”-nál, kit az elfogadás alkalmával több püspök és szerzetes vett körül. A német költő az agg főpaphoz lépett, kezét megcsókolta és így szólt:

— Szent Atya! A madárnak van fészke s a vadállatnak barlangja; — de a gyámoltalan embernek nincs, hova fejét lehajtaná!

A főpap válaszolt:

— Vendég! mit mond a költő: „Ha idegen tér be házadhoz, mosdd meg lábait és teríts szőnyeget eléje, hogy letelepedjék és kipihenje magát a te tűzhelyednél.” A z én háza m a te háza d.

— Úgy van tiszteletreméltó Atyám! Vendégszeretet a pusztát is rózsakertté varázsolja, de a gyűlölet a rózsakertet is sivataggá teszi!

Erre a főpap melegen szorította meg a német költő kezét mondván:

— Vendég! Te már igen bölcsen beszélsz ifjú éveidhez képest!

— Szent Atya! Az én bölcseségem csak viszfénye a tiédnek, mert szavaid oly édesen hullanak lelkemre, mint a manna Izrael gyermekeire a pusztákon!

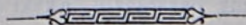
Az aggastyán erre jószágosan mosolyogva fordult a körülállókhöz, egyik püspöknek valamit sugott a fülébe: újra megragadta Bodenstedt kezét és így szólt:

— Ifjú zarándok! Te virágokat szórsz ajkaidról.

— Szent Atya! Mit tehetek egyebet, mint lépdelni a virágokon, melyeket te elémbé hintesz? Mi vagyok én hozzád képest? Mi egy csöpp a tengerhez, egy porszem a sivataghoz, egy éji mécs a naphoz képest! A te akaratom az én akaratom!...

E keletiesen virágos beszéd után a költőnek fejedelmi lakást rendeztek be az ecsmiádzini kolostor barátságos falai között, Örményország patriarkhaiinak ősi székhelyén, az Ararát fensikján.

A szent sírok városa. Érdekes látni — írja egy szyriai tudósító — mennyire emelkedik mostanában a kereszténység szülővárosa: Jeruzsálem. Ez annál szembeötlőbb, mivel legnagyobb részben terméketlen dombokon fekvődvén, sem kereskedéssel, sem iparral nem bír. A zsidók által emelt épületek gombamódra bujnak ki a föld alól, az oroszok is nagyobbyszerű építkezésekbe bocsátkoztak, de a németek sem maradtak el mögöttük. A görögök a város számos részében kávéházakat, bazárokat nyitnak; míg az örmények a bolt-üzletek szaporításával emelik a kereskedelmi forgalmat.

Álisán „Ararát-ja.“ A tudós Álisán atyát, kiről folyóiratunk is megemlékezett, jelentékeny műveiből egész Európa ismeri. Habár 70 év terhe nyomja vállait, mégis egészséges, munkabíró. Alig fejezi be egyik nélkülözhetlen munkáját és fáradhatlan lelke már-is új alkotáshoz kezd. Csak a tavál nyerte el korszakot alkotó „Sziszuán“ (Cilicia) czímű nagy munkájával Örményország pályadíját és már az idén szorgalmasan dolgozik „Ararát“ czímű új munkáján. „Sziszuán“ egyedül képes lett volna az író nevét halhatatlanná tenni... és „Ararát“ még ezt is felülmúlja. Ararát volt az örmények ősi hazája; e tartomány tele van olyan hazai emlékekkel, melyek közel esnek a nemzet szívéhez.

Ararát tartomány az ó-korban 20 kerületre oszlott, melynek nagy része most az eriváni kormányzóságba esik, a többit a kársi kormányzóság, régi Bájázid és Hászán-Kalá vidéke foglalja magába. Álisán „Ararát“-ja 19 kerület régészeti, földrajzi és történelmi képét tünteti elő; a huszadik kerületet (Sirág) a neves író külön könyvben tárgyalta. A nagybecsű munka — mely készülő félben van — tartalma ez:

Árákádz hegy, Thálin, Áruds, Ármávir (Thephedibi), Szártarábád, Ánpért, Purágán, Sághuérd, Lázréván, Phárbi falú, Ará hegy, Szághmoszávánk, Hovháunnávánk, Gárpi, Usi, Mughni, Oságán, Szurb Meszrobá jégéghéczhin (Meszrob temploma), Váhán Ámáduni sírja (kerezmán), Jégshivárt. Vághársábád, Ecsmiádzin, Sz. Kéghártén, Kérézmánkh Gáthughigoszáczh vománezh (Nehány Katholikos sírja), Véhárann, Kérádun (könyvtár), Gházarábád, Nerszeszi lidsén (Nerszesz tava), Ládineren árczánakéruthiuné (Latin felírás), Krikor Arabári (rom), Eriván, Áván, Norkh, Csêrvezs, Árinés, Khánákhér, Ajrivánk, Havucz thár, Aghsoczkh vánk, Kárni, Árdásád (rom), Chor-Viráb, Szádarág, Develu falú, Orgovi falú (Mázsisz), Bás-Ábarán, Zindsirli, Pêcsni, Mákhrávánk, Álászgerd, Thoprák-khále, Alátágh, Kárs, Jégéghéczhin, Zárisád, Szurmáli, Ászduádzádzni vánk, Vághársáván, Ávengá pért (ezt a várt Lengtimur pusztította el), Chorászán, Zuin, Mêsêngérd, Geeshuán, Ávázán, Vártiher, Pákárán.

E nagy munka is képekkel lesz diszítve!

Georgiai költőkből. Le ist, a tifizsi örmény élet és irodalom többször említett ismertetője, „Georgien“ czímmel egy nép- és földleirási munkát írt, „Georgische Dichter“ czím alatt pedig különböző költőkből verseket fordított át német nyelvre. A költeménykötetben képviselve vannak: Gregor Orbelián, Elias és Alexander Csávcshevádze, Nikolaus Baratasvili, Akaki Zereteli, Georg és Ra-

fael Eristávi, M. Gurieli, Wl. Mikeládze, Váchtáng Orbeliáni, és Rasikasvili költők, s végül a georgiai népdal-költészet; ez utóbbi harminczkét darabból. Az elősorolt költők közt örmény származásúak is vannak.

Ádámeám játéka. A híres művész, a Konstantinápolyban tartózkodó legjobb örmény színészek és színésznők közreműködése mellett lépett fel a perai francia színházban. Csak néhányszor játszott; a színház mindig zsúfolásig volt tele; mindenki gyönyörködött a páratlan szép játékban. — Ádámeán meghívást kapott Bukarest elsőrendű színházától, hogy menjen oda is vendégszerepelni. Elmegy, hol francziául és örményül fog játszani.

Ritka könyvek. A British Muzeum által legújában beszerzett könyvek jegyzékében, minket érdeklőleg a következő nagybecsű könyv-régiségek fordulnak elő: Egy folio-alakú, georgiai nyelven irt és Moszkvában 1743-ban Bakár herczegnek, Vachtang király fiának költségén nyomtatott biblia. Ez a könyv egyike a legnevezetesebb ritkaságoknak, mert az 1812-iki moszkvai tűzvész alkalmával majdnem az összes nyomtatott példányok odaégték. A mennyire tudva van, ebből csak tíz példány létezik még, s más kiadás georgiai nyelven abból sohasem nyomtatott. — A British Muzeum-nak egy másik ritka szerzeményét képezi ezúttal egy örmény nyelvű biblia, mely negyedréte alakú, számos fametszettel van ellátva és 1666. évben Amsterdamban nyomtatott; továbbá egy, ugyancsak örmény nyelven szerkesztett zoltárkönyv (Sárágán), mely az előbbinél egy egész századdal régebben és pedig 1565 évben, Velenczébe nyomtatott, nyolczadréte-alakban. Ezen zoltárkönyv volt legelső terméke a Tokáti Ábgár (az örmény nyomdászati megalapítója) által a „lagunák városá“-ban, Velenczébe felállított legrégebb örmény nyomdának; s így ez az első örmény nyelven nyomtatott biblia, mely mindenestre jól megbecsülendő és nagyértékű könyvritkaság.

Örmény fényképész. Kurdsián, eriváni örmény fényképész, ki mint a nemzeti történelemből merített jelenetek festője is, számottevő művész, — a tündér-regeszerű áni romok fölött számos és valóban gyönyörű fényképi felvételeket eszközölt a helyszínen. E fotográfiaiak után ítélve, (melyeket szerkesztőségünknek is alkalma volt megtekinteni) hajdani szülővárosunk, a királyi Áni műemlékei sok százados romjaikban ma is méltán vetekedhetnek az ó- és középkori műépítészet legbecsesebb maradványaival, a romok épségét, változatosságát és mű-történeti érdekességét tekintve.

Kézirati művek. Elkészült a jeruzsálemi örmény könyvtár kéziratainak jegyzéke; a szerzet ki is fogja azt nyomtatni. A könyvtárban 1742 kézirati munka van, melyek között sok egyetlen példány is van (unicum).

KÖZGAZDASÁGI ÉLET.

A levantei vasútak. Mint a „Moniteur Oriental“ írja, a kisázsiai vasútak kiépítésére nézve azon terv van létesülében, miszerint egy ostrák-német csoport, melynek védnöke egy magasrangú ostrák pénzügyi személyiség, vállalkoznék az egész vonal kiépítésére, sőt e végből a szükséges engedély-kérés is megtéetett volna már a portánál. — Így kilátás lehet rá, hogy az Örményország felé vezető vaspálya-vonal talán már egy pár év múlva, részben ostrák tőkepénzzel fog kiépítettetni.

Kereskedők közlönye. Angol-Keletindióban a bombay-i és madras-i örmény nagykereskedők, kik ott az opium-kereskedésbe roppant összegeket fektetnek be, külön hírlapi közlönyt tartanak fenn üzleti érdekeik előmozdítására.

Hazai vásárok. Az erdélyrészi négy örmény helységben az országos vásárok az év következő napjaira esnek: Szamosújvártt február 5., május 1., július 25., és november 5.; — Erzsébetváros on: január 27., Gyümölcsoltó-Boldogasszony utáni nap; Áldozó-Csütörtök utáni nap, július 5., szeptember 21., és november 20.; — Gyergyó-Szent-Miklóson: Virágvasárnap előtti nap, június 15., szeptember 7., és deczember 13., — végül Csik-Szépvízen: január 7., ápril 14., június 30., és szeptember 9.

Gőzhajózási vállalat. A Tigris és Eufrates, e két nevezetes örményországi folyam hajózhatóvá tételére vállalkozott ottomán társulat már néhány hó előtt megalakult, 100.000 líra alaptőkével. Részvényei husz líra értékűek, azokra nagyrészt Bagdadban történtek az előjegyzések. A hajdani örmények már az ókorban is szállítottak különböző árucikket e két folyón, primitív hajóik segítségével.

A földművelés fejlődése. Újabb időben a német kormány mezőgazdasági szakférfiú kiküldése által igyekezett az örményországi gazdasági viszonyok állapotáról tájékoztatást nyerni. Az e végből kiküldött, s az ottani helyzet tanulmányozásával megbízott szakférfiú tapasztalatai egészben véve nem nevezhetők kedvezőtlennek, — mennyiben észlelődéseinek eredménye oda terjed, hogy Armeniának helyenként jelenleg is — mezőgazdasági szempontból annyira előre haladt vidékei vannak, hogy e tekintetben némely vidék magával a Rajna mellékével helyezhető párhuzamba.

Üzleti viszonyok. Rémy-Berzenkovics Otto, a smyrnai ostrák-magyar főkonzul, Bécsben időzése alatt hírlapilag késznek nyilatkozott arra, hogy meghatározott időben az ostrák kereskedelmi muzeum olvasótermében, az érdeklődő iparosok és kereskedők részére tájékoztató közléseket nyújt a smyrnai kereskedelmi viszonyok felől; melyekben tudvalevőleg a keleti örmények kereskedő-házai is jelentékeny szerepet visznek.

Mi újság az örmény világban?

Kemény Gábor báró mondása. A boldogult volt tevékeny miniszter, a szamosvölgyi vasút megnyitása alkalmával Szamosújvárt, a tisztelgő örmény kath. papság, tanári- és tanítói karnak üdvözlését adott válaszában a többek közt e szavakat mondotta: „Az örmény magyarrabb a magyarnál.”

Ünnepelt vendégek Lukács Béla államtitkár, ki mint Szamosújvár város képviselője lépett be első ízben az országgyűlés termébe, október 6-án körünkbe jött családjával együtt. Azon nap estve a helybeli fuvózenekar, mely egyesületnek az államtitkár alapító tagja, szerenáddal tisztelte meg. Más nap rokona, Tódorfi Lukács városi levéltárnok tartotta menyeközjőjét; rég látott a piaczi örmény kath. egyház ilyen szép ünnepélyt; a násznap az államtitkár volt.

Dr. Klámárik János, miniszteri osztálytanácsos, ki Naszodon járt, hol jelenlétében szentelték fel a gymnasiumi új épületet, szintén október 6-án érkezett Szamosújvárra. Az indóháznál a püspök titkárja kocsiba ültette. . . a püspök magához hívta szállásra. Még azon nap sokat értekezett gymnasiumunk igazgatójával: Bárány Lukácsal. Október 7-én reggel 10 órakor meglátogatta közép-iskolánkat; bement minden osztályba és meghallgatta a tanulók feleleteit; többnyire ő maga kérdezett. — Megnézte a museumot, könyvtárt, természetrajzi szertárt, rajztermet és a tornahelyiséget. Délben az igazgató társaságában meglátogatta Lukács Béla államtitkárt.

Ártin efendi. Rendszerint e néven említik az európai politikai lapok Ártin Dádián örmény herceget, a porta külügyi hivatalának egyik államtitkárát, ki a szultán előtt a keresztény állam-ferfiak között kiváló kegyben áll, s az európai diplomacia legutóbbi konstantinápolyi konferenciáján is szerepet vitt, — régebben pedig a párisi török nagykövetségnél viselt állást. Dádián herceg, vagy mint közönségesen mondják, Ártin efendi most ismét ki lett tüntetve a szultán által azzal, hogy vezéri rangra emeltetvén, jövőre a pasa czímet viselendi. Hogy mily tekintélyes diplomata hírében áll, az is mutatja, miszerint nem rég a „Novoje Vremja“ czímű orosz lap egyik cikkében nyíltan kifejezést adott ama kombinációjának, mintha Dádián az örmény királyság elnyerésére, tehát az örmény trón visszaállítására törekednék. A herceg leánya valódi keleti szépség, s trónörökösnek: Stefánia ő Fensége mellé törökországi utazása alkalmával Konstantinápolyban udvarhölgyül volt rendelve. Széchenyi Ödön gróf veje útján sógorsági viszonyban áll a Dádián hercegi család ugyan ezen ágával, mely megkülönböztetendő a család mingréliai ágától.

Veszélyes utazás. Jóllehet a török kormány mostanában mindent elkövet, hogy az utonállók garázdálkodásának gátat vessen, alig mulik el nap, hogy valamelyik vidékről ne érkeznek egy-egy

vakmerő rablótámadás hire; sőt még Konstantinápoly közvetlen közelében is fordulnak elő ilyen esetek. Legutóbb egy török, görög és örmény opium-kereskedőkből álló karavánt a Kara-Hissár és Biledsig közti úton cserkesz rablók támadtak meg, és több ízben rá is lőttek az utazó kereskedőkre, úgy hogy a karaván tagjai közül egy török és egy örmény halálosan megsebesült. A brüsszai török hatóságok azonnal üldözőbe vették az elillant rablókat.

Új patriarkha. Hosszas vajadás és ismételt eredménytelen választási kísérletek után végre sikerült az örmény nemegyesülteknek a konstantinápolyi orthodox patriarkhai széket, — mely Vehábedián-nak lemondása, illetőleg Jeruzsálembe áthelyezése folytán üresedésbe jött, s ideigleuesen a pártonkívüli Szeferián-nal töltetett be, — most már véglegesen is betölteni. A porta szokásos megerősítési jogának fenntartása mellett újonnan megválasztott örmény keleti patriarkha neve: Ásékhián Choren, ki eddig az „ármás“-i kolostor apátja volt.

Az örmény kultusz-miniszter. Teliánoff, Oroszország örmény kultuszminisztere, a birodalom különböző részeiben tett közoktatásügyi szemleútjában a charkovi egyetem tanuló ifjúságához érdekes beszédet intézett; melyben elismeréssel hangsúlyozván, hogy azok a felforgató eszmék, melyek Oroszország többi egyetemében lábra kaptak, Charhowban nem találtak termékeny talajra, — kérte az ifjúságot, hogy ne tekintsek magukat politikai reformatoroknak, hanem foglalkozzanak kizárólag tanulmányaikkal. — Teliánoff miniszterről megjegyezzük még, hogy a folyó évben Szibériában megnyílt tomszki egyetem életbelépte is, — melynek hatalmas épületét a külföldi képes lapok közelebről mutatták be, — szintén az ő nevéhez fűződik.

Nyomasztó helyzet. Transkaukasia különböző helységeiben lakó örmények állapota nemcsak nem javul, hanem hova-tovább rosszabbra fordul. Így nem rég — mint Kándzág-ból írják — a kándzági törökök egy csapatja az odavaló örmény kereskedők boltjait megrohanta; rabolui akartak; százával hullott a kő a boltokra. Ha a rendőrség közbe nem lép, a káron kívül még vérontás is történt volna.

Német tudós az örmény földön. Örményországot tudományos kutatások céljából mind sűrűbben keresik föl az európai utazók. Újabban arról értesülünk, hogy Bécsből a dr. Pollák ismert tudományos utazó költségén dr. Rodler geológ (aki Suess tanárnak assistense) Örményországnak a kurdok által lakott vidékein utazik, szaktanulmányok tétele céljából; minthogy eze vidék — a közönségesen úgynevezett Kurdisztán — földtani szempontból csaknem egészen terra incognita.

Felelős szerkesztő és kiadó tulajdonos: SZONGOTT KRISTÓF.

Szamosújvár, Todorán E. „Aurora“ könyvnyomda.